

A TRIANONI BÉKE ELŐZMÉNYE

Nemzetiségi kérdés a 19. században

Negyvenöt évvel ezelőtt, 1920. június 4-én Magyarországra (és véle együtt Kelet-Európa más nemzeti közösségeire) rákényszerített trianoni béke nem jelentett fordulópontot a dunai-kárpáti táj 1790 óta vajdódó nemzeti küzdelmeinek történetében. Tagadhatatlanul új korszakot nyitott meg a magyar fejlődésben, azonban következményei nagy mértékben járultak hozzá a kelet-európai államok 1945/48-ban beteljesült újabb tragikus történetéhez.

A trianoni béke a nemzetiségi elvet óhajtottá érvényre juttatni Magyarországon és általában egész Keletközépeurópában, ahol a nemzeti és államhatárok sohasem jelentettek teljes egységet. Ha történetpolitikai szempontból vizsgáljuk meg a trianoni béke előzményeit és kihatásait, világosan látjuk, hogy az nem objektív előfeltételek és megfontolások alapján köttetett meg. Rendelkezései az ausztriai és magyarországi nemzetiségi pártok nagypolgári vezetőinek ideológiájára, személyi és osztályérdekeire vezethetők vissza. A nemzetiségi vezetők programja azonban csak az 1914–18-as világháború idején hatolhatott be a nyugati nagyhatalmaknak Kelet-Európáról felületesen informált gondolkodásába és terveibe.

A nemzetiségi kérdés a 19-ik század elejétől kezdve elemi létproblémája lett az olyan saknemzetű történeti alakulásoknak, mint amilyenek külön-külön Ausztria és Magyarország voltak. Magyarország történeti alakításának nemzetek szerinti széttagolása eredetileg az osztrák nagyhatalmi politika érdekeiből született meg az 1848-as szabadságharcban, majd annak veresége után. Gróf Stadion, az 1849-es nagyosztrák Schwarzenberg-kormány belügyminisztere munkatársaival együtt olyan abszolutista-centralista nemzetiségi autonómia-terveket készített, amelyek alapjai lettek az ausztriai és magyarországi nemzetiségi polgári vezetők programjának. Ezek a széttagolási és föderalista tervek azonban meg kellett, hogy hiúsuljanak az osztrák konzervatív politikusok (Schwarzenberg, Windisch-Grätz) aggodalmai, valamint a magyar Habsburgista ókonzervatív párt (gróf Apponyi György, gróf Desseffy Emil, stb.) ellenállása miatt. Mind a nagyosztrák, mind a magyar konzervatív csoport bomlasztó, sőt kommunista elemeket látott a paraszti-kispolgári-intellektuális nemzetiségi vezetők törekvéseiben, akiknek 1848-as magyarellenes akcióit és államalkotó terveit a fenti okok miatt, a nagyosztrák hatalom csak félkézzel támogatta, és csak a magyar szabadságharc ellen használta ki.

Már 1834-ben fellépett egy csehszlovák irányzatú szlovák ideológus, Schuhajda Lajos, egy lipcsében kiadott német nyelvű könyvvel Magyarországi nemzetiségek szerinti széttagolása érdekében, amelyben még elismerte a magyar nemzet vezető szerepét. Barátja, Palacky, a nagy cseh történetíró és politikus, 1848 viharzó tavaszán nyíltan fellépett „nagyosztrák” föderációs tervével, amelyben nyíltan hangoztatta a szlovák nemzeti vezetők ellen a csehszlovák egységet, nemkülönben a délszláv egységet, sőt az endélyi románok különválását is a magyarok „megrendszerűsítésére”. E tervek sem foglalták még magukba a trianoni béke vezetőit, hogy **milliószámra vettessenek magyarok i d e g e n ú r a l o m alá**. Inkább a nemzetiségek közigazgatási és kulturális belső önkormányzatát hangoztatták, és nem foglalkoztak a kárpáti-dunai tájakon mindég olyan fontos társadalmi-gazdasági kérdésekkel, nem követeltek gazdasági elkülönülést, vámhatárokat. Ez nem is állhatott érdekében a fejlett iparral és pénzgazdasággal rendelkező cseh nagypolgári politikának. Amde döntő lökést adott a szétbontó terveknek a szerb és nagyromán állami imperializmus felemelkedése a 19-ik század második felében és századunk elején. Nem is annyira a cseh politika, inkább a román és szerb balkáni és középeurópai állami-nagyhatalmi törekvések és azok sokrétű nyugati és nagyorosz kapcsolódásai idézték Ausztria és Magyarország végzetét.

Az előzmények ismeretéhez hozzátartozik a kifejtés a cári orosz imperializmus tervei és ideológiai előkészületei felé is. Egymástól függetlenül aggodással látta mind az osztrák, mind pedig a véle szabadságháborúba bonyolódott magyar reform- és kormánypolitika a 19-ik századon végig a pánszláv-orthodox tervekkel fellépő Oroszország törekvéseit. Már 1871-ben, majd 1878/79-ben készen állottak a cári orosz politika tervei Ausztria, kiváltképpen pedig Magyarország felosztására. E tervek szülői az orosz vezérkarral együttműködő katona-ideológusok és történetfilozófusok, Danilevszkij és Fadjevov voltak; jelentős írók és történettudósok, mint Dosz-

A cári oroszi imperializmus

tojevszkij, Lamanszkij, De Groot stb. fejlesztették tovább e terveket a múlt század vége felé. A nyugati-német-orosz nagyhatalmi feszültségek kibontakozásakor, az 1914-es háborút megelőző évtizedben, e tervek átjutottak Nyugatra, hol a francia külügyminisztériumban kész támogatásra találtak. Danilevszkij és követői cári orosz és konzervatív hegemóniát akartak orosz nagyhercegek királyságai alatt Keletközépeurópában; egyébként szót emeltek Ausztria és a szudétánémet területek Németországhoz való csatolása és a nagyorosz-nagynémet érdekszférák elhatárolása mellett.

A Versaillésben, Saint-Germainben és Trianonban megvalósított rablóbékék visszanyúlnak oly módon az 1848/49-es osztrák és cseh javaslatokra, valamint a cári hatalmi tervekre. Ferenc Ferdinánd trónörökös osztrák centralista felszín alatt folytatott föderációs kísérletei, melyek során öt sajátos módon irredentista cseh, román és szerb politikusok támogatták, visszaélve tájékozatlanságával, és közismert végzetes magyarellenességgel szintén lendületet adtak azoknak a Trianonban megvalósított terveknek, amelyek egyáltalában nem számoltak Keletközépeurópa és Magyarország történetpolitikai adottságaival és szükségleteivel.

Az első világháború cseh, román és jugoszláv emigrációja a nagyosztrák és cári előtervezéseket olyan előjellel látta el, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia romjain felemelkedő új nemzeti államok védőgátat jelentenek majd a Nyugat számára Németország és a bolszevista Oroszország ellen. Az így létrejött Kis-Entente ezt a funkcióját azonban egyáltalában nem teljesíthette, mert minden állama a nemzeti kisebbségek elnyomásán és elnemzetiellenítésén alapult és így tele volt újra a megoldatlan nemzeti kérdés ellentmondásaival. A Kis-Entente államai nem jelentették a Nyugatnak barriért Németország keletközépeurópai hatalmi behatolása ellen, amely előtt éppen úgy kellett bukniok, mint a német, magyar, szlovák és horvát állami és nemzeti kérdések miatt. Belső lazaságuk mellett egyben tele voltak a megoldatlan szociális kérdések feszültségeivel is, amelyekkel tudatosan számolt a Szovjetunió külpolitikája 1919, a megbukott magyar táncszékszásasági kísérlet óta.

Az 1939—44-es második világháborúban a Szovjetunió vezető ideológusai — Lenin és Sztálin — a nemzetek teljes egyenjogúságát hangsúlyozták és 1938-ig eltökélten elhárították a párizskömyéki békék elismerését. A háború győzelme érdekében azonban a Szovjet reáhelyezkedett az 1919—20-as békék alapjára. Ezzel feladta a nemzeti és állami egyenjogúság összes elveit, amelyek addig olyan nagy szerepet játszottak a szocialista-kommunista forradalmi és illegális mozgalmakban.

A Kis-Entente államai 1945 óta a Szovjetunió határvonalát jelentik a Nyugat felé. Akár 1919—1939 között, úgy ma is megtagadják a nemzeti önrendelkezés és egyenjogúság megvalósítását, sőt a népi-demokratikus politikai gyakorlatot centralista-nacionalista elvekre építik fel. Magyar és német kisebbségi tömegek kitelepítése, más kisebbségi nemzetek alárendelése a kommunista előjellel ellátott imperialista-nacionalista kormányzatnak, mindennemű föderációs rendezés elutasítása (Tito-Dimitrow terve!) jellemzi általában az 1945 utáni korszakot. A föderáció gondolatát különben a csehszlovák, román és jugoszláv kormányzat 1939 előtt is mereven elutasította magától. A nyugati hatalmak 1945-ös tájékozatlansága és passzivitása következtében Sztálin pedig tulajdonképpen azt a cári-nagyorosz programot valósította most meg, amely 1871 és 1879 óta vezető ideológiája volt a régi Oroszországnak Keletközépeurópa felé irányult terveiben.

A trianoni béke rendelkezéseinek visszaállítása 1945-ben tehát visszaidézte az 1919—1939 közti tarthatatlan külpolitikai helyzetet. Még az osztrák-vagy magyarellenes 19-ik századi cseh, szlovák, horvát, szerb és román föderációs kísérletek lényege, tehát egy-egy kisebb nemzet, kisebbség, nemzetiség, belső önkormányzatának tétele is elsikkadt. Számos példa az 1945 utáni cseh, szlovák, jugoszláv és román politikából igazolja, hogy a versaillesi-trianoni békék elvi és gyakorlati tételeit továbbfolytató szovjet „népidemokratikus” politika mind a lenini-sztálini nemzetiségi elvét, mind pedig a föderációs elgondolást egyaránt elutasítja. Ily módon Keletközépeurópa összes állami, köz-, kulturjogi és nemzeti kérdései továbbra is megoldatlanok. Az idegen uralom felszáré alatt továbbra is égető a nemzeti önrendelkezés és emberi jogok minden problémája.

A kis-Entente a Monarchia romjain

Az emberi jogok problémája

